№ 242 ՈՒՐԲԱԹ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1 1902 ՈՒՐԲԱԹ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 1 № 242

ԵՐԵՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
Դեմ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի եւ ազգ օրերից).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խրատանիշը առաջին 10 կոպէկ.
Տելեֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բացում ենք բաժանորդագրութիւն.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Եկատերինօդարից. Նամակ Աշտարակից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Պարկաստանից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Հին դարերից։

ԲԱՑՈՒՄ ԵՆՔ ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայ համարից մենք բաց ենք անում առաջիկայ 1903 թ-ի համար «Մշակի» բաժանորդագրութիւնը։

«Մշակ» լրագիրն անցաւ երեսնամեայ գրական և հրապարակախօսական գործունէութեան մի շրջան, որի ընթացքում նա նախ հրատարակվում էր շաբաթը մի անգամ, յետոյ՝ երկու, երեք, հինգ անգամ, իսկ ահա երկու տարի է, որ նա լոյս է ընծայվում շաբաթը վեց անգամ։

Իր երեսնամեայ գոյութեան ընթացքում նա հաւատարիմ մնաց իր ծրագրած և մշակած ուղղութեան, տարէ ցտարի աւելացնելով և ընդարձակելով իր քննութեան և ուսումնասիրութեան ծաւալը, գրաւելով նորանոր խաւեր ընթերցող հասարակութեան շրջանում և կենտրոնացնելով իր մէջ ժողովրդի մտածող մասի լաւագոյն խոհերը և խորհրդածութիւնները։ Նա կարողացաւ դառնալ մի օրգան, որ կապում է իր հետ մեր ժողովրդի կուլտուրական պահանջները և հանդիսանում մի կարևոր գործօն նրա հասարակական մտածողութեան և գործունէութեան համար։

«Մշակի» անմահ հիմնադիր Գրիգոր Արծրունու մահից անցել է մօտ տասն տարի։ Նրա մահից յետոյ նրա ծրագրին և յիշատակին հաւատարիմ գործողները՝ խմբված միասին՝ աշխատեցին անարատ կերպով պահպանել ստացած աւանդը, ամեն ջանք գործ դնելով լինելու հասարակական խղճմտանքի հարազատ թարգման, եւրոպական քաղաքակրթութեան անխարդախ հետևող և ժողովրդի շահերի անկաշառ պաշտպան։

Ցիշեցնելով մարդկանց պարտաւորութիւնների մասին դէպի միմեանց, դէպի հիմնարկութիւնները, դէպի քաղաքացիական պահանջները, դէպի պետութիւնը, «Մշակ» լրագիրը աշխատեց լրագրական քննութեան նիւթ դարձնել այն բոլորը, ինչ որ ազդում է հասարակական կեանքի զարգացման վրա՝ օգտվելով այն սահմաններից, որոնք նրա համար թոյլատրելի էին և հնարաւոր։

Մենք մեզ վարձատրված ենք համարում բարոյական այն բազմաթիւ մխիթարութիւններով, որ տալիս է մեզ «Մշակի» երեսնամեայ անցեալը և մոռացնել է տալիս այն զոհողութիւնները և ծանրութիւնները, որոնք անխզելի կերպով կապված էին մարտնչող, մաքառող, մերկացնող և շողոքորթութեան օտար մի լրագրի գործունէութեան հետ։

Եւ մենք միայն մի առաջարկութիւն ունենք անելու մեր ընթերցողներին և համակրողներին—միանալ մեզ հետ՝ աւելի ևս մեծ ոյժով և ծաւալով շարունակելու այն հասարակական կուլտուրական գործը, որ ունի արդէն երեսնամեայ գոյութեան պատկառելի հեղինակութիւն։

Մենք, քաջալերված անցեալից և վստահ «Մշակի» դաղափարների կենսունակութեան վրա, բաց ենք անում նրա երեսունմէկերորդ տարվայ բաժանորդագրութիւնը։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԵԿԱՏԵՐԻՆՕԴԱՐԻՑ

—

Հոկտեմբերի 21-ին

Վերջապէս այստեղ էլ ծխական ժողով կազմելու փորձին վկայ եղանք։ Համարեա 3 շաբաթ յայտարարվում էր եկեղեցում եւ «ընտրեալներին». նոյն իսկ տները ատրաստագրութեան թերթ ուղարկելով՝ տեղիս գործակալը հրաւիրում էր «հայ հասարակութեան, չը խնայեց գէթ մի երկու ժամ, տարին մէկ անգամ, գալ ժողով, լսել 1901 թ. երէցփոխական հաշիւը եւ տէրտէրների համար եկեղեցու բաղում 2 տուն չինելու հարցը վերաքննելու համար»։

Ահա երկու տարի է, որ ուզում էի տեսնել այստեղ ծխական ժողով. շատ բան էի լսել, շատ բան աչքով տեսել եւ մի քանի բան էլ կարդացել լրագիրներում Եկատերինօդարի անցեալի եւ ներկայի մասին։ Իմանալով, պատահմամբ, որ կայ ժողով, չսպասեցի նախկին ծրխական դպրոցը. ժամը 5-ին նշանակված էր ժողովը, բայց 6-ին դեռ մարդ չը կար. 7-ին ցրվեցին, չը կայացաւ։ Երկրորդ անգամ նշանակված էր դարձեալ կիրակի օր, ժամը 5-ին. գնացի 6-ին—8-ին ցրվեցինք, եկել էին 25 մարդ։ Ուրեմն շուտով կը նշանակվի երրորդ եւ վերջին ժողովը. որքան էլ լինեն ծխականները, ժողովը կը համարվի օրինական եւ կը կայացնվեն վճիռներ։

Նախ քան ժողով գնալը, ես թերթեցի «Մշակի» հին համարները մի բան քաղելու համար։ Եւ ահա թէ ինչ գտայ. «Մայիս ամսվայ վերջին կիսում մեր դպրոցների հոգաբարձութիւնը պաշտօնապէս յայտնում է ուսուցիչ եւ ուսուցչուհի Վարդանեանց ամուսիններին, որ մինչեւ առաջիկայ յունիս ամսի 10-ը դատարկեն դպրոցական սենեակները, որպէս զի չինութիւնը նորոգեն մինչեւ սեպտեմբերի 1-ը։ Բայց աւագ ուսուցիչը (Վարդանեան), առանց դրական պատասխան տալու, անտես է առնում հոգաբարձութեան այդ պահանջը, այլ եւ ժողովրդի մեծամասնութեան ցանկութեան հակառակ՝ հաւաքելով մի քանի ատորագրութիւններ՝ գնում է Էջմիածին քահանայանալու։ Այս օրերս երկու հոգի, իմանալով թէ ինչ ճանապարհով են ձեռք բերված այդ ատորագրութիւնները, նոր խնդիրք են ուղարկել սինոդը, որով խնդրում են հերքված համարել իրանց ատորագրութիւնները։ Գուցէ շատերն են խաբված այդպէս։ Զենք հասկանում, թէ երբ պէտք է վերջ դրվի այդ տեսակ ատորագրութիւններ հաւաքելուն եւ երբ պէտք է հասարակութիւնը սովորի քահանաներ ձեռնադրելու համար օրինաւոր, ուղիղ ճանապարհով համախօսականներ կազմել։ Այդ տեսակ ձեռնադրութիւնները միայն ժողովրդի մէջ տարաձայնութիւններ առաջ կը բերեն, ուրիշ ոչինչ։» («Մշակ» № 80, 1899 թ.) Եթէ չասեմ, որ այդ գրված է եղել Եկատերինօդարի, ընթերցողը կասէ, որ դա նոր բան չէ. ամենայն օր նոյն լուրերին հանդիպում ենք, չը նայելով որ այդ օրից անցել է 8 տարի։ Այո, մենք չենք փոխվել դէպի լաւը։ Բայց դառնալով այդ լուրին, աւելացնեմ, որ այդ պ. Վարդանեանցը, կարողանալով աջողեցնել իր ձեռնադրութիւնը, վերադարձաւ Եկատերինօդար եւ ահա ութ տարի քահանայ է եւ նոյն իսկ իրանից հատակով մեծ քահանաների գլխաւորն է—գործակալ։ Ես կարծում էի, որ նրանք, որոնք դիմադրում էին այդ «ապօրինի» ձեռնադրութեան, երես կը դարձնեն այդ քահանայից, որովհետեւ ամեն կերպ աշխատում էին վրէժ լուծել նոյն իսկ քահանայացուի ընտանիքից, եւ դեռ երկար ժամանակ չէին ուզում ճանաչել նրան, բայց... ժամանակները փոխվեցին. այսօր գալիս եմ ժողով եւ ինչ եմ տեսնում. նա, որ միշտ այդ մարդկանց վատ է ասում, բաղմել է այդ քահանայի ձախ կողմը եւ մի խելք եղած՝ ուզում են «գործ անել», նրանք վազուց են «բարիշել», այլ եւս թշնամի չեն. էհ, եղբայր, արժէ. նա չէ, ուրիշը նրա նման կը գայ գլխներիս կը նստէ։ Բայց ինչու էիք դիմադրում. մի՞թէ սկզբունքով չէիք առաջնորդվում։ Սակայն ինչ սկզբունք. մի՞թէ հայը երբ եւ իցէ խելացի սկզբունքով որ եւ է բանում առաջնորդուելիս է եղել, որ հասարակական խնդիրներում սկզբունքով ամեն ինչ անէ. արդեօք կարդացել էք, ընթերցող, մեր բանաստեղծ Թաւուրեանի «Գրինցիզը»—գեղեցիկ բան է, կեանքի հայելի է։

Այո, մեզ մօտ ոչ թէ սկզբունքով են առաջնորդվում, այլ քմահաճոյքով. այսպէս էլ մեր հարցի խնդրում—այդ Վարդանեանցը երբեմն դիմադրողների «էշին-չոշ է ասել» եւ նրանք սկսեցին դիմադրել. մինչդեռ կարող էին սկզբունքով նրան չընդունել, սկսեցին կապկութիւն եւ վերջը մոռանալով (երկու կողմից) ամարգանքները, նստեցին կողքին ու սկսեցին պաշտպան-հովանաւորի դեր խաղալ։ Իսկ ժողովուրդը։ Բայց ինչ ժողովուրդ. ինչ ուզում էք արէք, միայն թէ նրա գրպանը ձեռքներդ մի տանէք. քանդեցէք, աւերեցէք—միայն թէ դա լինի «հասարակական» եւ ոչ անձնական. մարդիկ դեռ չեն կարողանում ըմբռնել, որ հասարակականը անձնականից է կազմվում։ Ուրեմն, ժամանակի ալիքները խառնեցին իրար բոլորին։ Մէջ տեղ մնաց «հասարակականը»։

Ահա նստել են սեղանի շուրջը մի 10 հոգի «գործիչ-աղաներ» (աղայութիւնը փողի մէջն է). ուր ես, անմահ Պատկանեան—քո «Փորսուղ աւագները» դեռ ձեռքներին են բռնած գործեմ։—Ամենայն զգուշութիւն գործ կը դրվի՝ հարազատ եւ լիակատար կերպով հրատարակելու հեղինակի գործը. որ եւ է ուղղագրական փոփոխութեան մասին, որ կը մտցնվի բնագրում՝ հաշիւ կը տրվի ծանօթութեան մէջ։—Հեղինակները, մանաւանդ հնագոյնները, նորից կը համեմատվեն ձեռագիրների հետ եւ աւելի կատարեալ ու հարազատ կերպով լոյս կընծայվեն՝ քան մինչեւ այժմ եղած հրատարակութիւնները։ Այս հեղինակների շարքումն են ի միջի այլոց՝ Փաւստոս, Ղազար Փարպեցի, Սեբէոս, Ուխտանէս, Մովսէս Կաղանկատուացի, մանաւանդ Մովսէս Խորենացի, որ կը տպագրվի ընդարձակ ընթերցուածքներով՝ Էջմիածնի ձեռագիրների բազդատութեամբ։—Այս ծրագիրը կարող է ենթարկվել մանր փոփոխութիւնների, օրինակ՝ հեղինակները ճիշտ ժամանակագրական կարգով դասաւորելով, երկրորդական, մանր հեղինակներ աւելցնելով եւ այլն. բայց հիմնական կէտերում փոփոխութիւն չի կրի։

Հայ պատմագիրների մի լիակատար ժողովածու հրատարակելու միտքը յղացված էր դեռ մի քանի տարի առաջ, եւ յատկապէս Ալ. Քալանթարի կողմից, առանց սակայն գրերի գիւտի յիշատակի հետ կապելու։ Նախկին Հրատարակչական ընկերութիւնը պէտք է ձեռնամուխ լինէր այս գործին. բայց երբ տպվեց յայտարարութիւն Ղ. Ալիշանի «Հայապատում»ի հրատարակութեան մասին՝ այդ մտադրութիւնը առկախ մնաց. որովհետեւ կարծում էինք, թէ «Հայապատումը» ոչ այլ ինչ կը լինի՝ եթէ ոչ մեր մտածած հրատարակութեան նման մի բան։ Այնուհետեւ դուրս եկաւ «Հայապատումը»—բոլորովին տարբեր գործ եւ տարբեր նպատակի ծառայող։ Մտնում էր գրերի գիւտի դարաշրջանը, եւ մենք՝ այդ հրատարակութիւնը կապելով նուիրական ոգու հետ՝ ատիպված եղանք, արդէն իբրեւ մի մասնաւոր մարդ, նախաձեռնող հանդիսանալ այս ծանր գործին։

Այս միտքը արծարծվել է մի քանի շրջաններում։ Եղել են առաջարկողներ, որ հրատարակութիւնը լինի աշխարհաբար թարգմանութեամբ, ասելով, որ այս կերպով աւելի կարելի է յուսալ նիւթական օժանդակութեան, որ հրատարակութիւնը աւելի կը տարածվի ժողովրդի մէջ, ուրեմն եւ աւելի օգտակար կը լինի։ Մենք մի բոպէ—տատանվելուց յետոյ—համաձայնեցինք այս առաջարկութեան. բայց յետոյ երկու բարեկամ եւ բանիրուն անձ—(կարիք չենք զգում ծածկելու այս անունները—Ալ. Քալանթար ու Լէօ)—սաստիկ հակառակեցին աշխարհաբար հրատարակութեան մտքին եւ անպայման առաւելութիւն տուին գրաբար հրատարակութեան։

Քանի որ այս հարցը հասարակական նշանակութիւն ունի եւ մեր ընթերցողներից շատերին էլ կը հետաքրքրէ՝ մէջ բերենք գլխաւոր առարկութիւնները աշխարհաբար հրատարակութեան դէմ։ 1. Մեր պատմական հեղինակներից ամենամեծ մասը չէ կարող ծառայել իբրեւ ընթերցանութեան նիւթ. նրանք պատմական աղբիւրներ են—ուսումնասիրութեան նիւթեր, որոնց հիման վրա պէտք է գրվեն իսկական՝ ընթերցանելի եւ մատչելի պատմութիւններ։ Այսպիսի հեղինակների աշխարհաբար հրատարակութիւնը, ուրեմն, դարձեալ չի կարդացվի, բայց մի եւ նոյն ժամանակ եւ չի ծառայի գիտականի համար իբրեւ աղբիւր ուսումնասիրութեան եւ նիւթեր հաւաքելու։ 2. Վերջին պատմագիրների մեծ մասը գրված է այնպիսի լեզուով, որ կարիք չունի թարգմանվելու. աշխարհաբար լեզուով կարդացողը նրանց էլ կը հասկանայ առանց դժուարութեան։ 3. Գեղարուեստական լեզուով գրող, ընթերցանելի պատմագիրներից մի մասը արդէն թարգմանված է աշխարհաբար, այնպէս որ ընթերցանութեան պահանջին կարող է տալ բաւարարութիւն (օրինակ՝ Խորենացի, Եղիշէ, Փարպեցի, Ար. Լաստիվերտցի. թարգմանված, բայց դեռ չէ տպագրված նաեւ Փաւստոս). հաշիւ 4—5 հեղինակ են մնում թարգմանելու արժանի, որոնք վաղ թէ ուշ, մասնաւոր ձեռնարկողների ձեռքով, կարող են թարգմանվել։ 4. Աշխարհաբար հրատարակութիւնը, պահանջելով բազմաթիւ աշխատողներ, տարբեր ճաշակներով ու հայեացքներով, զանազան պայմաններով՝ չէ կարող զլուխ գալ ներկայ հանգամանքներում, եւ անշուշտ կիսակատար կը մնայ։

Այս եւ սրա նման լուրջ առարկութիւնները միանգամայն համոզիչ էին, եւ մենք նորից, անդառնալի կերպով, փարեցանք մեր սիրած ու գուրգուրած գաղափարին—գրաբար բնագիրների հրատարակութեան, որի օգուտները անուրանալի են։

Այս օգուտները հասկանալու համար՝ պէտք է թէկուզ մի հարեւանցի հայեացք ձգել մեր պատմագիրների հրատարակութեան դրութեան վրա մինչեւ այժմ։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԻՆ ԴԱՐԵՐԻՑ

III

Ամեն ջանք պէտք է գործ դրվի, որ այս հրատարակութիւնը հնար եղածին չափ կատարեալ լինի արտաքին եւ ներքին յատկութիւններով։

Արտաքին յատկութիւնները կայանալու են հետեւեալում. պէտք է թուղթը ազնիւ լինի, տպագրութիւնը խիստ մաքուր, տպագրական սխալներից ազատ, չքեղ կազմով՝ յատուկ պատրաստված կլիշէով։ Մէկ խօսքով՝ արտաքինի կողմից հրատարակութիւնը պէտք է յիշեցնէ եւրոպական կամ Վենետիկի Մխիթարեանների վերջին տպագրութիւնները։

Ներքին յատկութեան տարրերը կազմելու են սրանք.—իւրաքանչիւր հեղինակի սկզբից դրվելու է սեղմված առաջաբան, որի մէջ հաղորդվելու են հակիրճ, տոյգ տեղեկութիւններ հեղինակի անձի եւ պատմութեան գրվելու ժամանակի մասին, այդ պատմութեան նախկին տպագրութիւնները, նոր տպագրութեան բնագիրը, համեմատված ձեռագիրները, համեմատողների անունները։—Իւրաքանչիւր հեղինակից յետոյ դրվելու է մանրամասն ճիշտ ցանկ՝ նրա մէջ գործ ածված յատուկ անուններին։—Ի նկատ կառնվեն այն ուղղագրութիւնները, որոնք առաջարկված են զանազան բանասէրների կողմից՝ որ եւ է հեղինակի այս կամ այն աղաւաղված տեղը ուղղելու համար։

րի գեկը, եւ չեն թոյլ տալիս, որ ուրիշը մաքը խառնէ, բայց ուր են երիտասարդները. նրանք... գնացել են թուղթ խաղալու, հուրիփերիների հետ լաւ ժամանակ անցկացնելու... Իսկ գործը, ասպարէզը—մնացել է փորսուղաւաղների ձեռքին։

Մի՞թէ հեռաքրքիր չէ, որ եկեղեցին կառավարվում է այնպիսի մարդկանցով, որոնց իսկական տեղը միայն կլուբի կանաչ սեղանի շուրջն է, որոնք լսել չեն ուզում մասնաւոր ձայներին, թէ հաշիւները պէտք է ապագրվեն, որ եկեղեցին կանոնաւոր երգեցողութեան է կարօտ, որ դպրոցի հարցը պէտք է վերջնականապէս պարզվի, որ 10—12 հազար շինութեան վրա ծախսելն արդեօք աւելի ձեռնտու է, թէ փողը թողնել բանկում աւելի ապահով է։ Այս հարցերը կարեւոր նշանակութիւն ունեն։ Եկեղեցին ունի մի մեծ շինութիւն. այդտեղ է այժմ տեղաւորվում նոյն հասարակութեան օժանդակութեամբ պահվող երկդասեան դպրոցը,—կարելի է առաջարկել դպրոցների վարչութեան գտնել ուրիշ բնակարան, եթէ չէնքը հարկաւոր է եկեղեցուն, քանի որ ուզում են տէրտէրների համար տներ շինել։

«Մշակից» իմացայ նաեւ, որ 1894 թուին կազմվել է մի մասնաժողով—Ղ. Թորոսեանից, Ս. Խարազիւլեանից, Ե. Բողարաուկեանից եւ Կրզիկեանից բաղկացած, որոնք տասը տարվայ ընթացքում պէտք է փող հաւաքէին ապագայում քարէ, աւելի ընդարձակ եկեղեցի կառուցանելու համար։ 8 տարի անցել է, արդեօք չէ՞ կարելի իմանալ, թէ ինչ եղաւ այդ մասնաժողովի գործունէութեան արդիւնքը։

Ժողովուրդը չէ հեռաքրքրվում ծխական գործերով. ինչ է պատճառը։ Իմ կարծիքով պատճառ այն է, որ չեն կարողանում հեռաքրքրել ժողովրդին գործի գլուխ կանգնածները. «Каковъ попъ, таковъ приходъ», ասում է իմաստուն առածը.—դա շատ ճիշտ է. ուրեմն պէտք է այժմ գոնէ փոխել թայֆայական սակարկան, պէտք է այնպէս անել, որ ժողովուրդը զգայ, որ հասարակական գործեր կան, եւ հասարակութիւնը պարտաւոր է հսկել։ Եթէ 300 հոգուց ժողովին գալիս են միայն 30 հոգի, դա ցոյց է տալիս, որ պէտք է մի այլ ձեւով կառավարել գործերը. արդեօք ժամանակը չէ՞ մեզ էլ Ախալցխայի նման ընտրել 30 մարդ, որոնց պարտաւորացնել լաւ հետեւել գործերին—ընտրել երէցփոխ, քահանայական ռոճիկների հարց լուծել եւ այլն. եւ կազմել ոչ թէ երկու տարին մի ժողով, այլ ամենաքիչը տարին 6 ժողով այդ ընտրուածների, որոշել նրանց իրաւասութեան ժամանակամիջոցը 1, 2, 6 տարի. մի խօսքով պէտք է գործը լաւ հիմքերի վրա դնել եւ ոչ թէ շրջապատվել «բարեկամներով» եւ վճռել այնպիսի հարցեր, ինչպիսին է 2 տուն շինելու հարցը։ Չենք կարող չը յայտնել մեր զարմանքը, որ մեր առաջնորդը ուշադրութիւն չէ դարձնում Եկատերինօդարի վրա. մի՞թէ չէ կարելի գոնէ տարին մի անգամ, մանաւանդ կարեւոր ժամանակ, երբ պէտք է ծախսեն 10—12 հազար եկեղեցական գումար, ուղարկել Թովմա վարդապետին, որ կառավարում է Ղզլարը։

Հրաւիրում ենք նաեւ մեր կովկասցիների, մանաւանդ երիտասարդների ուշադրութիւնը առաջիկայ ժողովի վրա. եկէք, պարոններ, միանանք, բաւական է, ինչքան մեզ տիրացան աղաները. քչենք սրանց ասպարէզից եւ առնենք գործը մեր ձեռքը. չը ցոյց տանք, որ մենք երիտասարդ հասակում պառաւել ենք։ Ի դէպ. ցանկալի էր, որ գործակալը քարոզներ ասէ, լրագրում յայտարարութիւններ ապագրէ, որպէս զի հասարակութիւնը շարունակ իմանայ, թէ նրան հրաւիրում են լուրջ գործով զբաղվելու։ համար։ Եթէ այդ էլ անելու ընդունակ չէք, թողէք, որ ձեր ընկերը կատարէ ձեր պարտականութիւնը։

Այս տարի էլ տեղական միջնակարգ դպրոցներում ոչ հայոց լեզու է աւանդվում եւ ոչ նոյն իսկ կրօն (հայերէն), մինչդեռ բոլոր հայ աշակերտների եւ աշակերտուհիների թիւը 200-ից աւելի է։ Ո՞վ վերջապէս պէտք է մտածէ սրա մասին։

Նուսէ

ՆԱՄԱԿ ԱՇՏԱՐԱԿԻՑ

Հոկտեմբերի 24-ին

Այժմ Աշտարակում կան երկու ժողովրդական դպրոցներ, մէկը՝ երկդասեան—արքունական, որ գոյութիւն ունի 1879 թուից, միւսը՝ նոր վերաբացված նախկին եկեղեցական-ծխական միդասեան երկսեռ, որ 60-ական թուականներից տէր-Թոդիկեան տիպը փոխելով՝ առանում է իսկական ժողովրդական դպրոցների գոյն եւ 1892 թուին դառնում է երկսեռ՝ տեղացի մի խումբ ժրաջան ինտելիգէնտների ջանքերով։

Ցաւանի է, որ աշակերտն աւելի լաւ, աւելի շուտ է սովորում օտար լեզուն, երբ իմանում, հասկանում, ըմբռնում է իւրաքանչիւր խօսքի, բառի իմաստը. այս պատճառով հարկաւոր է, որ գոնէ առաջին երեք պատրաստականների համար ուսուցիչներ նշանակվեն տեղական լեզուն իմացողներ, որովհետեւ առանց մայրենի լեզուի օգնութեան ոչինչ չէ կարելի անել։ Բնական մեթոդը միայն ապարդիւն ջանքեր է խլում, վնասակար, անօգուտ հետեւանք ունենում։ Պարզ է, որ բնական մեթոդին օգնութեան պիտի հասնեն միմիկան եւ ձեռքերի շարժումները, բայց դրանց միջոցով դասարանում գտնված առարկաները կարելի է միայն հասկացնել—բացատրել, իսկ դասարանից դուրս... պարզ է, որ Բաբելոնի աշտարակաշինութիւնը տեղի կունենայ։

Բնական մեթոդին զուգընթացաբար պիտի գնայ եւ մայրենի լեզուն։ Նոյն իսկ ժողովրդի հոգեբանութիւնը եւ տարրական մանկավարժութիւնը պահանջում են սեփական կրօնի եւ մայրենի լեզուի ուսուցումն։ Այդ է պատճառը, մեր կարծիքով, որ մինիստրութիւնից թոյլ է տրված մեր հոգեւոր իշխանութեան բոլոր դպրոցներում անցնել մայրենի լեզուն։ Իսկ թէ ինչպէս են դասաւանդում, սովորցնում հոգեւոր հայրերը, պարզ է ձմրան ջրի նման։ Ակնյայտնի են դրանց անպէտքականութիւնը ու ապիկարութիւնը... Վաղուց չէ, ինչ կարդում էինք «Մշակի» մէջ Թիֆլիսի կրօնուսոյցների մասին։ Եթէ մի լուսաւոր կենտրոնում պաշտօն են ստանում ծոյլերն ու անպէտքները, յայտնի է, թէ խուլ անկիւններում ինչպիսի հոգեկատակներ ու ապէտներ տեղ կը դանեն եւ ինչպիսի դժկամութեամբ են ձեռք վերցնում հեռացնվելու դէպքում իրանց ռոճիկից։

Տեղիս երկդասեան դպրոցում հայոց լեզուի ու կրօնի դասատուն է մի ապէտ քահանայ։ Պէտք է ասել, որ նա ոչինչ չէ սովորեցնում, այս բառի ընդարձակ իմաստով։ Մեզ պատահել է չորս-հինգ տարի սովորածների փորձել, որոնք հասարակ գրել-կարդալ չը գիտեն։ Եւ մի՞թէ իրաւունք ունենք պահանջելու աւելին, երբ նոյն իսկ ինքը սովորցնողը սովորողի հասկացողութիւնից բարձր չէ, որի իմացածը խաբլիֆայական գիտութիւնից այն կողմը չէ անցնում։

Ահա այս ցաւալի երեւոյթը տեսնելով՝ տեղիս մի խումբ երիտասարդներ 40 ծնողների ստորագրութեամբ պատրաստեցին մի խնդիր Երեւանի թեմի առաջնորդի անունով՝ նշանակելու տեղիս երկու դպրոցներում դասատու հայոց միջնակարգ մի դպրոցաւարտ։ Ռոճիկն է 250 րուբլի—շաբաթական 30 դասով։

Երիտասարդների այս քայլը կատաղեցրեց թէ քահանային եւ թէ իր նմաններին, եւ նրանք ամեն կերպ սկսեցին արգելել եւ իր սաղմում խեղդել բողոքողների արդարացի պահանջները։ Նոյն իսկ ամսոյ 12-ին, օրը ցերեկով, փողոցում աւագ քահանայի—դասատուի երկու տղաները լաւ ջարդեցին ձեռնարկող երիտասարդներից մէկին։ Գալաւան էլ իր օգնականներով խառնվեց գործին—պաշտպանեց տէր հօր շահերը. խօսք չէր կարելի մոռանալ «ազդեցիկ ու պատուաւոր» մարդուն։ Ամեն ճիգ թափեց գտնելու բողոքագիրն եւ պատռելու։ Իսկ գիւղական ռէսը, ընկած փողոցները, իր զիլ ձայնով զգուշացնում էր աշտարակեցիներին չը ստորագրելու բողոքին՝ ազդարարելով.

—Երամենց Զալիկն ու Ղոնաղչոնց Գրիշը «զօղլոգ» թուղթ են մանածում, չը ստորագրէք հա, ով ստորագրի 25 մանէթ «չարաֆ ա» հա։

Հասկանում եմ, ընթերցող, կարդալով վերջին կտորը պէտք է գոչես լիաբերան. կեցցեն գիւղական շահեր պաշտպանող դատաւորներ, եթէ առնէք ամեն ստորագրողից 25 րուբլի տուգանք, 40 հոգի ստորագրել են, ուրեմն 1400 ր. օգուտ ունի գիւղն այս տարի, էլ ինչ դարդ... Չէ՞, դժբաղդ չէ Ներսէսի ծննդավայրը։

Փոքրոգի, ստրուկ, քծնող, անձնական շահը ամեն բանից վեր դասող, քսու է աշտարակցին։ Կը տեսնէք, որ անկիւններում, վարագոյների ետեւ մեղադրում, վատաբանում, նոյն պողոները, խօսքով ու գրով, նոյն-իսկ յատուկ բրոշիւրներով ցանկութիւն յայտնել, որ օր առաջ լոյս տեսնէ այսպիսի հրատարակութիւն՝ աղաւաղութիւններից մաքրված եւ հնարաւոր եղածին չափ կատարեալ։ Եւ ինչ աւելի նպատակայարմար ու գեղեցիկ բան կարելի էր անել հայոց գրերի գիւտի տասնեւհինգերորդ դարադարձի յիշատակին՝ եթէ ոչ հրատարակելով մեր հին մատենագրութեան ամենից հեռաքրքրական ու կարեւոր մի մասը—հին հայ պատմագիրները, ներքին եւ արտաքին առաւելութիւններով ճոխացած եւ գնով մատչելի։ Այսպիսի հրատարակութիւնը մի կողմից զարկ կը տար մեր հին գրականութեան պատմութեան ուսումնասիրութեանը եւ միւս կողմից կը տարածվէր ժողովրդի աւելի ընդարձակ շրջանում։ Ի՞նչ աւելի հաճոյական նուէր կարելի կը լինէր մատուցանել ս. Մեսրոպ-Մաշթոցին նրա նշանաւոր գիւտի յիշատակին՝ եթէ ոչ նրա մատների գործը, նրա աշխատանքի պտուղը—հայոց գրի ամենալաւ փունջը—Հայոց Պատմագիրքը։ Դնենք այս թանգագին նուէրը ս. Մեսրոպի գերեզմանի վրա եւ ասենք. «Զքոյս ի քոյոց քեզ մատուցանեմք»։

—

«Պատմագիրք Հայոց» հրատարակութիւնը, բովանդակելով յիսուն պատմագիր, կը բաղկանայ աւելի քան 300 ապագրական թերթից, մօտ 5000 մեծադիր երկսիւնակ երեսներից, եւ բաժանված կը լինի հինգ մեծ հատորի, իւրաքանչիւրը մօտ 1000 երես։

Հրատարակութիւնը կարժենայ, հաշուելով միայն թուղթը, տիպը, սրբագրութիւնը եւ պարբերական հրատարակութեան կամ գրքի էջերում, կամ վերջապէս փոքրում են որ եւ է անծանօթ անկիւնում։ Մեր վերը յիշած յիսուն պատմագիրներից հազիւ թէ կէսը կարելի լինի գտնել եւ գնել. միւս կէսը հրապարակում չը կայ, եւ միայն բախտի բերմամբ կարելի է մի օրինակի հանդիպել մի հնավաճառի մօտ կամ որ եւ է ընտանիքում։ Այս պատմագիրների լիակատար ժողովածուն չը կայ ոչ միայն մասնաւոր՝ թէկուզ մասնագէտ անձերի մօտ, այլ մինչեւ անգամ յայտնի հաստատութիւնների մէջ։ Բացառութիւն կարող են կազմել 3—4 անձ կամ հաստատութիւն, որոնք գուցէ ունենան լիակատար ժողովածու։

Սրանց վրա պէտք է աւելացնել եւ մի ուրիշ աննպատակ հանգամանք, այն է՝ հայ պատմագիրների գնի թանգութիւնը։ Հաշուելով վաճառվող 20 պատմագիրների ընթացիկ գները՝ (Վենետիկի հրատարակութիւնները՝ հէնց միաբանութեան ցուցակով, ֆր.=40 կ. հաշուելով), տեսնում ենք, որ նրանք, առանց կազմի, արժեն մօտ 24 րուբլի։ Այս հաշուով՝ բոլոր հայ պատմագիրները, եթէ կարելի լինէր գտնել եւ գնել՝ պէտք է արժենային, առանց կազմի, աւելի քան յիսուն րուբլի։ Այս հանգամանքը հարկաւ չէ կարող նպաստել նրանց շուտ եւ շատ ծախվելուն եւ ընթերցողների աւելի ընդարձակ շրջանի մէջ տարածվելուն։

Այս բոլորից յետոյ պարզ է, որ հայ պատմագիրների լիակատար ժողովածուի լաւ հրատարակութիւնը՝ հերթական անհրաժեշտ պահանջ է։ Այս անհրաժեշտութիւնը զգացել եւ զգում են մեր հին գրականութեամբ զբաղվողները, ինչպէս հայհոյում են դասատուին, որ ոչինչ չէ սովորեցնում, բայց հրապարակում նոյն հայհոյողները պատրաստ են բողոքողին, իսկական ճշմարտախօսին, բարի ցանկացողին քարկոծելու, ի խաչ հանելու։ Գիտենք, ինչ գոյնի ու բովանդակութեան «կլեռու զաներ» պէտք է խմբագրվեն, տարբվեն, գոյութիւն ստանան, որոնք բացի ճշմարտութիւնից ու իսկութիւնից ամեն բան պիտի պարունակեն. արդէն նշաններն երեւում են... բայց մի՞թէ պէտք է վհատվել... չէ՞ որ աշտարակեցին ուրիշ կերպ սարսնչել, դիմադրել չը գիտէ... ուրիշ կերպ էլ չէր կարող լինել. դարաւոր սովորութիւնը, քարշ գալը այլ կերպ չէին կարող կրթել...

Ի վերջոյ կաւելացնենք. պարոններ, մի խառնէք անձնաւորութիւնը սկզբունքի հետ, անձնականը—նպատակի հետ, մասնաւորը—ընդհանուրի հետ։ Հարցն այն չէ, թէ ով կը լինի դասատու, այլ այն՝ որ իզուր չեն կորչի մանկական ժամերը, ժամանակը, ծախքերը... Մեզ համար մէկ է, թէ Մարկոսը կը լինի կամ Կիրակոսը. մեր բաղձանքն է տեսնել մէկին, որը ճանաչէ իր պարտականութիւնը, իր կոչումը, իր պաշտօնի վեհութիւնը։ Ուստի հրաւիրում ենք տեղիս «գալաւայի» եւ հասարակութեան ուշադրութիւնը, որ գիւղի միջոցներից աւելացնեն 150 րուբլի երկու դպրոցներից տալիք 250 րուբլի ռոճիկի վրա եւ հրաւիրեն մի ճեմարանաւարտի, որը մի եւ նոյն ժամանակ եւ քառաձայն երգեցիկ խմբեր կը պատրաստէ տեղիս երկու եկեղեցիների համար, ուր, փոխանակ «կատուի մլաւոց» լսելու, որն հայկական ութ ձայներից ոչ մէկին չէ նմանում, կարդին երգեցողութիւն կը լսենք։

Իսկ միշտ կը գտնվեն անձնաւորութիւններ, որոնք կը համաձայնվեն 400 րուբլիով, շաբաթական 30 դասով եւ քառաձայն խմբեր կազմելով, գիւղ գալ։ Նոյնպէս վստահ ենք, որ Թեմական առաջնորդը ուշադրութիւն կը դարձնէ իրան ներկայացրած բողոքին, քանի որ սենատը բացատրել է, որ եթէ չը գտնվեն արժանաւոր դասատու քահանաներ, Թեմական առաջնորդներն իրաւունք ունեն նշանակելու եւ աշխարհականի։

Վաղ. Նահապետ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, հոկտեմբերի 30-ին

«Մշակի» եւ այլ լրագիրների մէջ իշխանուհի Մ. Թումանեան յայտարարել էր, որ սիրողների խումբ է կազմում։ Այդ յայտարարութիւնը արձագանք գտնելով շատերի օրերում՝ ոմանք գրաւոր, ոմանք էլ բանաւոր, շտապեցին յայտնել իրանց ցանկութիւնը եւ պատրաստակամութիւնը՝ մասնակցելու մի շարք ներկայացումներին։

Գովել իշխանուհու արդիւնաւոր նպատակը—կրկնութիւն կը լինէր, սակայն չէզոք դիրք բռնել պ. րէժիսորի մի քանի վարմունքների դիմաց—անմտութիւն ենք համարում մեր կողմից։

Համաձայն ընդունված կանոնների՝ իւրաքանչիւր կազմը, ոչ պակաս քան տասներկու հազար րուբլի (մի հազար օրինակ ապելու համար)։

Մենք հոգով ցանկանում ենք, որ այս հրատարակութեան մէջ մասնակցութիւն ունենան որչափ կարելի է շատ հայ անհատներ, թէ մասաւոր աշխատակցութեամբ եւ թէ նիւթական օժանդակութեամբ։ Ցանկանում ենք դարձեալ, որ հրատարակութիւնը այնքան էժանագին լինի եւ այնքան շատ ապագրվի, որ ինքն իրան տարածվի հայ ժողովրդի բոլոր խաւերում, տարածվի այնպէս՝ ինչպէս տարածվում է Ամերիկեան ընկերութեան հրատարակած Աստուածաշունչը։—Այս ցանկութիւնները իրագործելը այնքան մեզանից չէ կախված, որքան բանասէր եւ բարեսէր ազգայիններից, որոնց ամեն մի աջակցութիւնը, մասաւոր թէ նիւթական, աննախանձաբար եւ շնորհակալութեամբ կը յիշվի հրատարակութեան վերջում։ Մեր բանասէր եղբայրակիցներին, մանաւանդ որոնք մօտ են գտնվում գրչագիրների պահեստներին, մենք առանձին դիմում կանենք անձամբ եւ նամակներով, եւ լիայոյս ենք, որ նրանք եռանդուն մասնակցութիւն յանձն կառնեն այս հասարակօգուտ աշխատութեան մէջ։

Առաջին հատորի ապագրութիւնը մտադիր ենք սկսել առաջիկայ յունվարին եւ վերջացնել 1904 թուին, մինչեւ ս. Մեսրոպի տօնի օրը (ամառը)։ Յաջորդ չորս հատորները լոյս կը տեսնեն այնուհետեւ՝ 3—4 տարվայ ընթացքում, մօտաւորապէս տարեկան մի հատոր։

Սա. Մալխասեանց

արվելիք պիէս կարդացվում է սիրողներից գումարված ժողովի ներկայութեամբ։ Սիրողների emploi-ի հետ ծանօթանալուց յետոյ, պ. րէժիսօրը բաժանում է դերերը։ Այն սիրողը, որ չէ ցանկանում իր ստանձնած դերը կատարել, այդ մասին պարտաւոր է յայտնել երկրորդ փորձին...

Սակայն երբ է պ. րէժիսօրը ժողով հրաւիրել եւ արվելիք պիէսները սիրողների ներկայութեամբ կարդացել։ Երբ է նա իր բոլոր սիրողների emploi-ի հետ ծանօթացել, լաւը վատից ջոկել, ընտրութիւն արել, թաղնված կայծերը, խուսափող եւ անվստահ սիրողներին խրախուսել, առաջ քաշել, նրանց մէջ սէր զարթեցրել դէպի բեմը։

Մօտ 30 սիրողներ կան, բայց դրանց 1/3 մասը մասնակցում է ներկայացումներին. հետաքրքրվում էք արդեօք այն սիրողներով, որոնք ընդունված կանոնների գործադրութիւնը եւ ձեր անաչառ վերաբերմունքն են փնտռում։

Եթէ այդ մի քանի սիրողներն էին ձեզ հարկաւոր, էլ ինչու՞ էիք ճոճուն յայտարարութիւններով շփոթում մեր միտքը, ժողովներ կայացնում, ոգեւորում յոյսերով եւ խոստումներով։ Չէ՞ որ այդ բեմը մեզ համար մի շկօլա պիտի լինէր, ուր մեր թաղնված, գուցէ եւ հասարակութիւնից արհամարհված տաղանդները պիտի ժողովվէին, կրթէին իրանց ոյժերը եւ ընդունակութիւնները եւ անցնէին աւելի լայն ասպարէզ։

Մենք, դուրսը մնացած սիրողներս, հրաւիրում ենք նախաձեռնող իշխանուհի Թումանեանի եւ պ. րէժիսօրի ուշադրութիւնը եւ խնդրում ենք յայտնել իրանց վճիռը եւ մտադրութիւնները։

Մենք ցանկութիւն չունենք անունով միայն սիրող մնալու։

Ի դիմաց մի խումբ սիրողների՝

Ա. Թաթուլեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Երեքշաբթի, հոկտեմբերի 29-ին, տեղի ունեցաւ «Ժողովրդական ընթերցանութիւնների» նախկին մանաժողովից վերակազմված՝ «Թիֆլիսում եւ Թիֆլիսի նահանգում ժողովրդական ընթերցանութիւններ կազմակերպելու ընկերութեան» հիմնադիրների ընդհանուր ժողովը, որի ժամանակ ընտրվեցին պաշտօնատար անձեր։ Վերջիններս ձեռնամուխ կը լինեն գործի այն ժամանակ, երբ Կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուն կը հաստատէ նրանց ընտրութիւնը։

—

«Новое Время» լրագրին գրում են Երեւանից, որ Երեւան-Թաւրիզ-Շահթախտի երկաթուղային գծի շինութիւնը կը սկսվի առաջիկայ 1903 թուականից։

—

Այսօր, նոյեմբերի 1-ին, երեկոյեան 8 ժամին, Կովկասեան գիւղատնտեսական ընկերութեան ընակարանում, տեղի կունենայ այդ ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովը, որի զբաղմունքի նիւթերն են,—1) Մասնաժողովի եզրակացութիւնը Ս. Տիմոֆէեվի զեկուցման մասին գիւղատնտեսական կրթութեան վերաբերմամբ, 2) Ժուրուլիի զեկուցումը՝ «Կոօպերացիայի զարգացման մասին Եւրոպայում», 3) Իշխան Ջանդիերիի զեկուցումը՝ «Հողային սեփականութեան պաշտպանութիւնը»։ Ժողովին կարող են ներկայ լինել եւ կողմնակի անձինք։

—

Մեզ հաղորդում են, որ առաջիկայ դեկտեմբեր ամսի 15-ին, Արտիստական ընկերութեան դահլիճում, լինելու է պարահանդէս յօգուտ Թիֆլիսի Հայուհեաց Բարեգործական ընկերութեան։

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ կարճ ժամանակից յետոյ ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը ձեռնամուխ կը լինի՝ բժշկականութեան դոկտորի կոչումն ստանալու վերաբերմամբ այժմ գոյութիւն ունեցող կանոնների հիմնական փոփոխութեան հարցին։

—

Կովկասեան գիւղատնտեսական ընկերութեան խորհուրդը մօտ օրերումս խնդրեց Երեւանի նահանգապետին ցոյց տալ, թէ որ տեղում ամենից աւելի յարմար է կազմել Երեւանի նահանգի գիւղատնտեսների համաժողովը։ Նահանգապետը պատասխանեց խորհրդին, թէ նահանգի փոքր ի շատէ աչքի ընկնող գիւղատնտեսները, որոնք ընդունակ են ինքնուրոյնաբար դատել գիւղատնտեսական արդիւնաբերութեան կարիքների մասին, հրաւիրված են մասնակցելու այն կոմիտէի նիստերին, որ պէտք է քննէ Երեւանեան նահանգի գիւղատնտեսական կարիքները. այս պատճառով էլ առանձին համաժողով կազմելու կարիք չը կայ։

—

Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը հնարաւոր համարեց թոյլ տալ արտասահմանեան համալսարաններում բժշկականութեան դոկտորի դիպլոմ ստացած կանանց՝ բժշկի քննութիւն բռնել ռուսական համալսարանների բժշկական բաժանմունքների հարցաքննիչ մասնաժողովներում կամ Պետերբուրգի կանանց բժշկական ինստիտուտում։

—

Մօտ օրերումս Թիֆլիս կը հասնի հաղորդակցութեան ճանապարհների մինիստրի օգնական Մեսսօեդով—Իվանով։

—

ԲԱԳՈՒԻՑ մեզ գրում են. «Եղիշէ Բաղդասարեանի համերգը տուել է զուտ արդիւնք ոչ թէ հազար րուբլի, ինչպէս գրված էր «Մշակի» 224 համարում, այլ 450 րուբլի»։

—

ՇԻՐԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Երեք օր առաջ Արգինայում մի երեք տարեկան երեխայ ընկաւ թորոնը եւ սարսափելի տանջանքների մէջ մեռաւ։ Այսպիսի դէպքեր շատ են պատահում, բայց խրատ չեն դառնում ծնողներին, որ վառ թորոնի մօտ չը թողնեն երեխաներին»։

—

ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ գիւղից (Գօրու գաւառ) մեզ գրում են. «Հոկտեմբերի 22-ին օրհնվեց տեղիս հոգեւորականութեան ձեռքով եւ խուռն բազմութեան ներկայութեամբ նոր դուրս բերված աղբիւրը, որի ջուրը ընծայեցին իշխան Գրուզինսկիներ. սրանց շնորհիւ եւ միջնորդութեամբ ստացվեց նահանգապետից թոյլտուութիւն ծախսելու 2000 րուբլի այն գումարից, որ ունի իւրաքանչիւր գիւղ գիւղատնտեսական գումար անունով։ Մեր երախտագէտ հասարակութիւնը կանգնեցրեց գիւղի մէջ մի կոթող իշխան Գրուզինսկիներին, եւ ի պատիւ նրանց ճաշ տուեց Յովհաննէս աւ. քահանայ Տէր-Գալստեանց. ճաշի ժամանակ շնորհակալութեան հեռագիր ուղարկվեց պ. նահանգապետին»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Թաւրիզ, հոկտեմբերի 20-ին

Թաւրիզի «Լսարանը», որ ժողովրդական համալսարանի բնաւորութիւն է կրում, միակ հասարակական հիմնարկութիւնն է, որ կարող է եւ իսկապէս տալիս է բաւարարութիւն գրեթէ ժողովրդի բոլոր խաւերի մտաւոր պահանջներին։ Այնտեղ պարբերաբար, շաբաթը մի անգամ, լինում են ժողովրդական եւ մատչելի դասախօսութիւններ գիտական եւ հասարակական հարցերի մասին։ Բացի դրանից, ինչպէս մի անգամ էլ առիթ եմ ունեցել նկատելու, լսարանական ընկերութիւնը առիթի դէպքում արձագանք է տալիս հայկական կեանքում եւ ընդհանրապէս՝ կատարվող խոշոր երեւոյթներին ու ընթացիկ իմպէրիներին եւ ունենում է արտակարգ դասախօսութիւններ։

Հէնց անցեալ տարի մի քանի նման դէպքեր պատահեցին։ Հ. Այիշանի մահը, Ռ. Պատկանեանի արձանի բացումը, Ղ. Աղայեանի յօբելեանը առիթ տուին լսարանական ընկերութեանը մի մի գրական-երաժշտական երեկոյթ նուիրել յատկապէս դրանց եւ ժողովրդին ծանօթացնել մանրամասն այդ տաղանդների հետ։

Վերջերս, ինչպէս յայտնի է արդէն, ունեցանք երկու զգալի կորուստներ։ Հայերս կորցրինք «Քննական քերականութեան» հեղինակ հ. Արսէն վ. Այտընեանին, իսկ ամբողջ աշխարհը զրկվեց Էմիլ Զոլայի անմահ տաղանդից։

Ահա այդ երկու մահերը արձագանք գտան Թաւրիզի լսարանում, եւ հոկտեմբերի 19-ին լսարանական ընկերութիւնը իր այս տարեշրջանի անդրանիկ գրական երեկոյթը նուիրեց հ. Արսէն վ. Այտընեանի եւ Էմիլ Զոլայի յիշատակին։

Այդ գրական երեկոյթը կազմված էր երկու բաժնից։ Առաջին բաժինը նուիրված էր միայն Այտընեանին, իսկ երկրորդը՝ Էմիլ Զոլայինն։

Պ. Ս. Անդրէասեանը խօսեց հ. Արսէն վ. Այտընեանի գրական գործունէութեան մասին, երկար կանգ առաւ նրա գլուխ-գործոցի «Քննական քերականութեան» եւ ընդհանրապէս լեզուական հարցի վերաբերմամբ իր ժամանակին լարուցված բանակռուի վրա, տուեց Այտընեանի համառօտակի կենսագրութիւնը։ Իսկ պ. Աարպետը, որը աշակերտել է Այտընեանին, պատմեց մի քանի անձնական յիշողութիւններ նրա կեանքից։

Պ. Ռ. Խանազատեանը խօսեց Էմիլ Զոլայի գրական եւ հասարակական գործունէութեան մասին։ Նա բաւական երկար կանգնեց բօմանտիզմ եւ նատուրալիզմ չկոլաների վրա եւ բաւականին հասկանալի ձեւով ընորոշեց այդ երկու դպրոցների առանձնայատկութիւնները, յիշեց Էմիլ Զոլայի գրուածքների երեք սերիաները, եւ միայն երկար կանգ առաւ «Ռուգոն Մակարների» վրա ու տուեց մի քանիսի համառօտ բովանդակութիւնը. յիշեց թէ ինչ խընդիր է շօշափված իւրաքանչիւրի մէջ։

Լսարանը լիքն էր. երեկոյթը ահագին բազմութիւն էր գրաւել, մօտ 200 հոգի. դրանց մեծագոյն մասը կազմում էր նոր սերունդը։ Դասամիջոցներին լինում էր երաժշտութիւն։

Հասարակութիւնը հեռացաւ գոհ. նա շատ բան սովորեց, շատ բան տարաւ իր հետ։ Բայց ցաւալին այն է, ինչպէս նկատված է, որ միայն առաջին մի քանի դասախօսութիւններն են բազմամարդ լինում, յետոյ յաճախողների թիւը հետզհետէ պակասում է. ցանկալի էր, որ միշտ, ամեն դասախօսութեան յաճախէր մեծ բազմութիւն։

Ե. Ֆր.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Սոֆիայի «Вечерняя Почта» լրագրում տպագրված է հետեւեալ հեռագիրը բօլգարական Կօշարինօվօ գիւղից, որ գտնվում է Մակեդոնիայի սահմանի վրա. «С. П. Вѣд.» լրագրի թղթակիցը ոտով անցաւ Բիլօյից մինչեւ Շիպօշենի։ Նա անձամբ տեսաւ այն փախստականներին Թիւրքիայից, որոնք տանջվում էին սովից եւ ցրտից։ Նա տեսաւ էր, կարելի եղածին չափ, մխիթարել թշուառ, մերկ, բոկոտն եւ սոված երեխաներին ու կանանց։ Նա հարց ու փորձի ենթարկեց 40-ամեայ մի կնոջ, որի տասներկու տարեկան աղջկան եւ քրոջը թիւրքական նիզամները բռնաբարել են։ Նա տեսաւ նոյնպէս մի կնոջ, որ ազատվել էր ծննդաբերութիւնից անտառում եւ անօգնական պառկած էր խոնաւ հողի վրա։ Լեռնային մի կերթում թղթակիցը գտաւ 80 հոգի կանանց, որոնք թաղնվել էին թիւրքական զաղանութիւններից։ Նա լուսանկարեց կանանց, ինչպէս եւ նրանց, որոնց բռնաբարել էին թիւրքերը։ Թղթակիցը չը կարողացաւ զսպել իր արտասուքը՝ տեսնելով այս հոգետանջ տեսարանները. նա լաց էր լինում թշուառ զոհերի հետ միասին։ Երէկ երեկոյեան նա վերադարձաւ Բիլօ։ Թղթակիցը բազմաթիւ տեղեկութիւններ հաւաքեց թիւրքական զազանութիւնների վերաբերմամբ Զումայում։ Նա իր այցքարտը տուեց թիւրքական սահմանապահների գլխաւոր Թաքսին-բէյին, խնդրելով նրանից թոյլտուութիւն գնալու Զումայի, բայց ոչ մի պատասխան չը ստացաւ նրանից։

—«Revue Hebdomadaire» ամսագրի վերջին գրքոյկի մէջ տպագրված է Շէրբանի յօդուածը Բաղդադի երկաթուղու մասին։ Յօդուածի վերջում հեղինակը խօսում է գերմանացիների աջողութեան մասին Թիւրքիայում եւ բացատրում է այդ՝ սուլթանի բարեացակամ հակումով դէպի Գերմանիան։ «Աբդիւլ-Համիդը,—ասում է հեղինակը,—արդէն բաւականաչափ ծեր է. նրա տարիքը 60-ից անց է, եւ բացի դրանից նա տանջվում է խրոնիքական շատ հիւանդութիւններով։ Շատ կարելի է, թէպէտեւ այդ բանը ամեն կերպ աշխատում են ծածկել, որ նա չապրի մինչեւ Բաղդադի երկաթուղու շինութեան վերջը։ Բայց քանի հերդանի է նա, Թիւրքիան չի կորցրի իր բարեկամական յարաբերութիւնները Գերմանիայի հետ. սուլթանը ուշք չի դարձնի Թիւրքական հասարակական կարծիքի վրա, եւ ինչ էլ որ պատահի, ամեն տեսակ աջակցութիւն ցոյց կը տայ ատնատոլիական ընկերութեան եւ նրա զանազան ձեռնարկութիւններին։ Բայց այն օրը, երբ Աբդիւլ-Համիդ այլ եւս չի լինի, գերմանացիները ստիպված կը լինեն պաշտպանվել նոր սուլթանի խնամական զգացմունքների դէմ, ով էլ որ լինի եւ ինչ անուն էլ որ կրէ այդ նոր սուլթանը։

—«Berliner Tageblatt» հաւատացնում է, հիմնվելով Բելգրադից ստացված մի հեռագրի վրա, թէ Ալէքսանդր թագաւորին, երբ այս վերջինը դիպլոմատիական ճանապարհով հարց բարձացրեց սերբիական դահաժառանգութեան մասին, օտարերկրեայ պետութիւնների կողմից առաջարկվեցին հետեւեալ թեկնածուները,—չերնօգորիական իշխան Միրկօ, պրինց Գէօրգի Կարագէօրգիեվիչ եւ Նեգօշների մի ուրիշ ազգական։ Ալէքսանդր թագաւորը մերժեց ճանաչել երեքին էլ Սերբիայի դահաժառանգ։

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՍ ԳՈՐԾԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

30 հոկտեմբերի

ԿԱԶԱՆ։ Վօլգայի վրայով սառոյց է գալիս։

ՐՈՒՇՇՈՒԿ։ Հանդիսաւոր ճաշկերոյթի ժամանակ բօլգարական իշխանը արտասանեց հետեւեալ բաժակաճառը. «Ողջունում եմ բարձր հարեւանի այցելութիւնը Բօլգարիային, որ ապացուցանում է երկու երկիրների մէջ եղած բարեկամութիւնը։ Ես եւ իմ կառավարութիւնը կանենք ամեն բան ամրապնդելու լաւ յարաբերութիւնները, եւ այդ գալուստին տալիս ենք կարեւոր նշանակութիւն—նա տեղի է ունենում Բօլգարիայի ազատութեան քսանեւհինգամեակի լրանալու ժամանակ։ Խմում եմ թագաւորի, թագուհու, արքայական տան կենացը եւ Ռումինիայի բարգաւաճման համար»։ Որպէս պատասխան այս ճառին, թագաւորը շնորհակալութիւն յայտնեց անկեղծ ընդունելութեան համար իշխանի, զօրքի եւ ժողովրդի կողմից ու ասաց, որ խմում է իշխանի, պրինցէսա-մօր, պրինցների եւ պրինցեսների կենացը։ Երկու բաժակաճառերն էլ ողջունվեցին ոգեւորութեամբ։

ԿԻԵՎ։ Ձերբակալված է Կիեւի բօրսայի միջնորդ Դավիդօվսկի, որ մեղադրվում է կոմս Շուվալովի՝ 300,000 րուբլի գումարի մուրհակները կեղծելուն մասնակցելու համար։ Ձերբակալված է նոյնպէս գլխաւոր յանցաւոր՝ բօրսային միջնորդ Սլօնիմսկու կինը։ Սլօնիմսկի կարողացել է թաղնվել։ Ձերբակալվածները ուղարկված են բանտ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ցունաստան ուղեւորվեց Մեծ-Իշխանուհի Ելենա Վլադիմիրօվնա իր օգոստափառ ամուսնու՝ յունական արքայորդի Նիկոլայի հետ։

31 հոկտեմբերի

ԽՐԻՍՏԻԱՆԻԱ։ Դունդէրսանդում, հիւսիսային Նորվէգիայում, տեղի ունեցաւ հողի փլուզմն. 7 բանուորներ հանված են կենդանի, գտնված են երկու դիակներ. հողի տակ մնացած բանուորների քանակութիւնը անյայտ է։

Կ. ՊՕԼԻՍ։ Իտալական դեսպանը հաղորդեց Բ. Դրանը, որ իտալական կառավարութիւնը բաւարարութիւն ստացած է համարում իրան Թիւրքական դեսպանի հաղորդածով՝ ծովահէնների հարցի վերաբերմամբ։

ՆԻՒ-ԵՕՐԿ։ Ռուզվէլտ ասաց առեւտրական պալատի նոր շինութեան օրհնութեան ժամանակ, թէ Ամերիկան իր վարմունքով Կուբային եւ Չինաստանին վերաբերեալ հարցերում ցոյց տուեց, որ ցանկանում է տեսնել թոյլ պետութիւնները ինքնուրոյն լինելու ընդունակ։ Մեծ պետութիւնների հետ Ամերիկան կամենում է պահպանել խաղաղութիւն եւ բարեկամութիւն. նա ապացուցեց, որ իր գործողութիւնների եղանակի պատճառը ոչ թէ անընդունակութիւնն է ինքնապաշտպանութեան, այլ յիրաւի զգուանքը դէպի անարդարութիւն։

ՐՈՒԱՆ։ Այրվում է Օրլէանեան դքսի ամրոցը. երկիւղ են կրում, որ նա բոլորովին կը ոչնչանայ։

ՍՏՕԿՀՕԼՄ։ «Սվէնսկա Դագէբլադ» պնդում է, թէ այս ձմերվայ ընթացքում պէտք է իր գործունէութիւնն սկսէ անթել հեռագիրը Կարլսկրօնի՝ շվեդական նաւատորմի կայանի՝ եւ Գերմանիայի ծովափնեայ կայարանների միջեւ՝ 150 կիլօմետր տարածութեան վրա։

ՄԱԴՐԻԴ։ Թագաւորը յանձնեց Սագատային մինիստրութեան կազմութիւնը։

ԼՕՆԴՕՆ։ Բօտա եւ Դէյարէյ մասնաւոր խօսակցութիւն ունեցան Չիմբէրլենի հետ եւ, լուրերին նայելով, շնորհակալութիւն յայտնեցին կառավարութեան՝ գաղթականութիւններին ցոյց տուած ֆինանսական առատաձեռն օգնութեան համար։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ «Правительственный Вѣстникъ» հաղորդում է, թէ Օդեսայում հոկտեմբերի 22-ին տեղի է ունեցել ժանտախտից հիւանդանալու մի դէպք, որ վերջացել է մահով։ Հոկտեմբերի 23-ից մինչեւ 29-ը հիւանդութիւններ չեն եղել։ Ընդամէնը մայիսի վերջից մինչեւ հոկտեմբերի 29-ը եղել են 49 հիւանդներ, որոնցից 22-ը առողջացել են, 18-ը մեռել, իսկ 9-ը գտնվում են հիւանդանոցում։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բ. ԴԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կաւիւար, Վօրոնցօվի տրճանի հարաւէ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. Նուռատարեանց—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վիներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հիւանդ.
Ե. Ի. Գալդինով—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի հ.
Զ. Ի. Ռարանճասեանց—11—12 ժ. կանանց և երեխայոց հիւանդ.
Գ. Ա. Թարխանեանց—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ. երեկ. հինգ. շաբաթ։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Գ. Ա. Թարխանեանց—7—8 ժ.
Բ. Ա. Նուռատարեան—7½—8 ժ.

Գնաբը 50 կ. դեղարանները ձրի։ Համախարհրդի (կոնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Օ. Ց. Նռվանիսեանի—տանը. ծաղկահատ և բժշկական մարմնամարզ. դիմել 11—1 ժ.։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ ՆԱԻԱՍ. ՐԴԵԱՆ

ԲՈՒԺԱՍԵՆԵԱԿ

ԴՕԿՏՕՐ Վ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ

Նորագոյն ապարատներով եւ էլեկտրական մեքենաներով. մասնաւորապէս

ԲԳԻ, ՔԹԻ, ԱԿԱՆՋԻ ԵՒ ԿՐԾՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Сергіевская ул., д. 12.

Լոյս տեսաւ

ՆԱՐ-ԴՈՍ

ՏԱՆՏԻՐՈՋՍ ԱՂՋԻԿԸ

Վիպակ

Գինն է 20 կոպէկ։

Դիմել՝ Թիֆլիսում Կենտրոնական, Կովկասեան եւ «Գուտենբերգ» գրավաճառանոցներին։ Պահեստը՝ Բալախանի, Ատուռածատուր Գեանջեցեանի մօտ (Թումայեանի նաւթարդիւնաբերական ընկերութեան գրասենեակ)։ 1—6

Թիֆլիսի Ժողովարան

Շաբաթ, նոյեմբերի 2-ին, նշանակված է

ԴԻՄԱԿԱՀԱՆԴԷՍ

Սկիզբը—երեկոյեան 9 ժամին

Դիմակներով պարտաւորական է լինել մինչեւ վերջը։ Հագուստի ձեւը—զինուորականները՝ սովորական զգեստով, միւսները—սեւ սիւրտուկով եւ ազգային հագուստներով։ Տոմսակները գտնվում են շվեյցարի մօտ։ 3—3

ԲԺԻՇԿ Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

Ընդունում է մասնաւորապէս սիֆիլիս, մորթու եւ վիներական ախտ ունեցող հիւանդներին։ Քիմիկո-միկրոսկոպիական կաբինէտ, որտեղ ընդունվում են կաթի, խորխի, մէզի եւ արեան անալիզներ։

Առաւօտեան 11—1 ժ.
Երեկոյեան 4—6 ժ.

Բեբուտովսկայա փողոց № 41. տուն Արարատեանի։ Бебутовская ул. № 41, Домъ Араратова. 11—150

Զգուշացէք կեղծուածներից

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ

ԲՕՐՆՕ-ՏԻՄՕԼԵԱՆ ՍԱՊՈՆ

Գ. Ֆ. ԻՒՐԳԷՆՍ

Ոչնչացնում է պեպինները, սեւութիւնը, դեղին բծերը, պուզիկները եւ պատկները եւ ներգործում է աւելորդ քրտնելու դէմ։ Խորհուրդ է տրվում ձեռք բերել, որպէս տուալէտային անուշահոտ սապոն, բարձր արժանաւորութեան։

ՈՍԿԷ ՄԷԴԱԼ 1893 թ-ի համար։

Կտորի գինը 50 կ., ½ կտորի 30 կ.։

Ծախվում է բոլոր ամենալաւ գեղագործական մագազիններում եւ դեղատներում։

Գլխաւոր պահեստը ամբողջ Ռուսաստանի համար Գ. Ֆ. Իւրգէնսի մօտ Մոսկվայում։ Դէպօ, Թիֆլիսում, Ազատուրովի մօտ, գեղագործական ապրանքների առեւտրի կովկասեան ընկերութեան մէջ, Տուբլինովի եւ Գրիմշաքի, պ.պ. Գոլովների եւ Արիստակովի մօտ։ (1, 15) 16—24

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱԶՆԻԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Տէլէֆոն № 617

Այսօր, ուրբաթ, նոյեմբերի 1-ին, Խարկովի ռուսաց օպերային արտիստները, մասնակցութեամբ Ա. Պ. ԲՕՆԱՉԻՉԻ, Պ. Ի. ՊՕԼՈՒԵԱՆՈՎԻ բէնէֆիսին, կը ներկայացնեն

ԵՒԳԵՆԻՑ ՕՆԵԳԻՆ

Լիրիքական տեսարաններ 3 գործ. եւ 7 պատկ։

Երաժշտութիւն Չայկովսկու

Մասնակցում են՝ տ. տ. Գաշինսկայա, Դոբրժանսկայա, Սկօրուպսկայա, Բաուէր, պ.պ. Բօնաչիչ, Պոլուեանով, Տօմաշեվիչ, Պետրով, Պէվցով, Սվիրիդին եւ այլն։

Կապելմէյստէր՝ Լ. Պ. Շտէյնբերգ

Սկիզբը երեկոյեան ժամի 8-ին։

Կասսան բաց է ամեն օր, առաւօտեան ժամի 10-ից մինչեւ 3-ը եւ երեկոյեան 6-ից մինչեւ ներկայացման վերջը։

Վաղը, շաբաթ, նոյեմբերի 2-ին, կը ներկայացնեն. 1) «Մարգարիտ որոշողներ» եւ 2) «Փաուստ» (3-դ գործ.)

Երկուշաբթի, նոյեմբերի 4-ին, կը լինի Վ. Մ. Դոբրժանսկայայի բէնէֆիսը։

Կարճ ժամանակում կը սկսվեն ներկայացումներ յայտնի դերասանուհի Մ. Ն. ԻՆՍԱՐՕՎԱՑԻ մասնակցութեամբ։

Ներկայացնելու համար պատրաստվում է «Ցիգանոցի բարօն» կոմիկական օպերան։

1—1 Գլխաւոր բէժիսոր Ի. Փիթոեվ

ՑԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հարկաւոր է

հայ օրիորդ ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻ պարապելու հայոց լեզուից իմ երեք որդիներիս հետ—երկու աղջիկներիս՝ մէկը 13, միւսը 8 տարեկան եւ 14 տարեկան տղիս հետ։ Տնտեսական մասն էլ պէտք է յանձն առնէ։ Ցանկացողները կարող են դիմել այս հասցէով. Владикавказъ, Маріи Ивановнѣ Хачересовой. 1—5

Կիրակի, նոյեմբերի 3-ին, առաւօտեան 12 ժամին, նշանակված է ԶՈՒՂՈՒՐԻԹԻ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԵՆԵՂԵՑՈՒՄ ԱՃՈՒՐԴ կապալով տալու եկեղեցապատկան երկու սենեակներ իրանց խոհանոցով։

1—2

ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

„ԳՐԱՄՄՕՖՕՆ"

Թիֆլիս, Գօրօդսկոյի պրոսպեկտ, տան Ա-րենանցի, № 7. Հայտ հեռագիրների համար՝ Тифлисъ, Грамокомпанія. Телеф. 69.

Ամենակատարելագործված գրամմօֆոնների մեծ ընտրութիւն։

Նշանաւոր եւ յայտնի ռուս, վրացի, հայ, թաթար, պարսիկ, թուրք, լեհ, ֆրանսիացի, անգլիացի, իտալացի, գերմանացի եւ այլ երգիչների պլատինկաների ահագին ընտրութիւն։

Պլատինկաների ընտրութեան ժամանակ խնդրում ենք ուշադրութիւն դարձնել մեր գործարանական կնիքի վրա. «գրող հրեշտակ», առանց որի պլատինկաները անպայման կեղծված են։

Ընկերութեան պահեստին կից կայ եւ առանձին արհեստանոց, որտեղ կարելւոր դէպքում գրամմօֆոնները կարող են ուղղվել։

Գրամմօֆոնների կանոնաւոր գործողութեան համար տրվում է երեք տարվայ ապահովագիր։

Ապրանքի տեղաւորումը եւ փաթաթումը կատարվում է խանութի հաշուով։

Ապպարատների ուղարկումը երկաթուղիների բոլոր կայարանները եւ օրապական Ռուսաստանի տահմաններում (ամառը նաեւ դէպի Ջրային ճանապարհների նաւահանգիստները) ընկերութիւնը կատարում է իր հաշուով։

Գօտով ուղարկումը ընկերութիւնը յանձն է առնում՝ վճարելով միայն ծախսի կէսը։

Կիրակի օրերը խանութը փակ է. միւս օրերը բաց է առաւօտեան 8½ ժամից սկսած մինչեւ երեկոյեան 9 ժամը։

Գահանջեցէք պատկերազարդ կատալոգ։

Մեծ քանակութեամբ առնողներին ուղարկվում են նոր պրէյսկուրանտները ըստ պահանջման։ 8—10

ԼԻԱԿԱՏԱՐ ԲԱՌԱՐԱՆ ՌՈՒՍԵՐԷՆԻՑ ՀԱՅԵՐԷՆ

(ПОЛНЫЙ РУССКО-АРМЯНСКІЙ СЛОВАРЬ)

Ց. ԴԱՂԲԱՇԵԱՆԻ

Լոյս տեսաւ երկրորդ պրակը։ Գինն է 1 ր., ճանապարհածախսով 1 ր. 15 կ. բոլոր 10 պրակների բաժանորդագինն է 6 ր. Մինչեւ երրորդ պրակի լոյս տեսնելը 3 ր. ուղարկողը կը համարվի բաժանորդ եւ անյապաղ կը ստանայ արդէն լոյս տեսած պրակները։ Դիմել հեղինակին. Тифлисъ, Армянская Семинарія, А. С. Дагбашьяну. Կամ книжный магазинъ „Гутенбергъ". 1—1

Մոսկվա 1865 թ. Մոսկվա 1882 թ.

Ս.-Պետերբուրգ 1870 թ. **ԿՐԿՆԱԿՕՇԻԿՆԵՐԻ** Նիժնի-Նովգորոդ 1896 թ.

ԵՒ ՐԷՏԻՆԻ ՈՒՐԻՇ ԻՐԵՂԷՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

ԱՄԵՆԱԲԱՐՁՐ ՊԱՐԳԵՒ (GRAND-PRIX)

Պարիզի ցուցահանդէսում տրված է Ռուսաստանից ՄԻՄԻԱՅՆ

ՐԷՏԻՆԻ ՄԱՆՈՒՖԱԿՏՈՒՐԱՅԻ ՌՈՒՍ-ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ

ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ,

որ հիմնված է 1860 թուականին

Խնդրում են ՐԷՏԻՆԻ ԿՐԿՆԱԿՕՇԻԿՆԵՐԻ ուշադրութիւն դարձնել կրունկների հետեւեալ կնիքի վրա

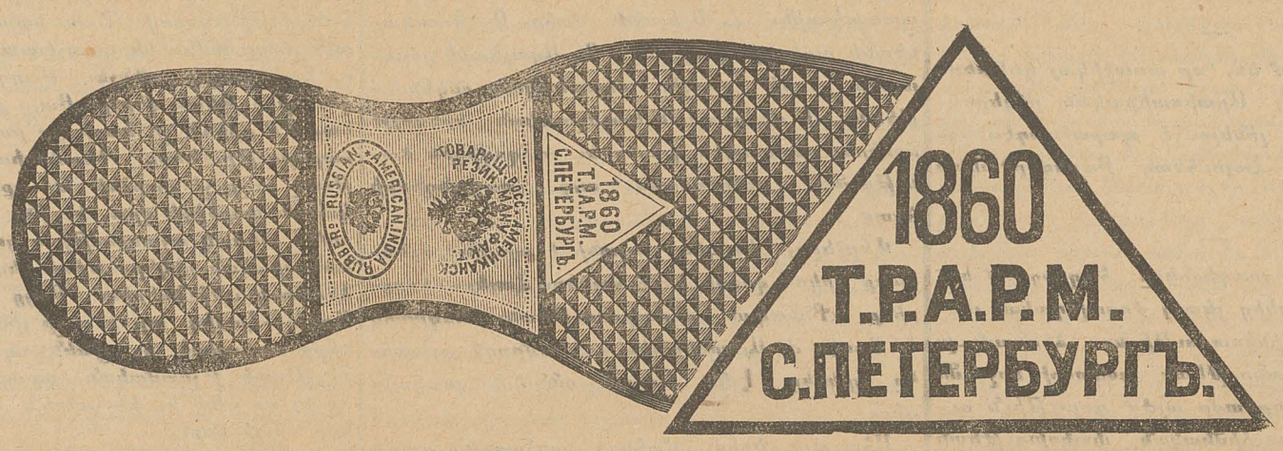

Մանաւանդ ընկերութեան հիմնարկութեան «1860» թուականի եւ «Ս.-ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ», խօսքերի վրա՝ կարմիր եռանկիւնու մէջ (գործարանի կնիքը)։

ՄԵԾ ԳԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԾԱԽՍ ԿԱՏԱՐՎՈՒՄ Է

„ԼԷՕՊՕԼԴ ՆԷՑՇԷԼԷՐ" առեւտրական տունը

Ս.-Պետերբուրգում, Մոսկվայում, Ռիգայում, Օդէսայում, ՐՕՍՏՕՎՈՒՄ ԴՕՆԻ ՎՐԱ Եկատերինոսլաւում, Իրկուտսկում եւ Խարկովում. 3—35

Дозволено Цензурою, Тифлисъ, 31 Октября 1902 г.

Электропечатная Груз. Издат. Т—ва, Б.-Ванкская ул.